

พระมหากษัตริย์คุณ
สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี
กับการส่งเสริมภูมิปัญญาไทย
ดร.พจณี เทียมศักดิ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ปานศิริ พันธุ์สุวรรณ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยและให้ความสำคัญในเรื่องภูมิปัญญาไทยเป็นกรณีพิเศษ และทรงตั้งพระราชหฤทัยมั่นคงที่จะเรียนรู้ สืบสาน และถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยอันหลากหลายและเป็นสิ่งอันทรงคุณค่ายิ่ง เพื่อให้เป็นมรดกไทยและเอกลักษณ์ไทย อันนำมาซึ่งการประยุกต์ใช้ในการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนไทย ด้วยทรงเห็นว่าการเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญของการดำรงชีวิต แหล่งให้การศึกษาและการเรียนรู้มีอยู่รอบตัว ทั้งในครอบครัว ในชุมชน ในวัด ในเมือง ในธรรมชาติ เช่นเดียวกับผู้ให้การเรียนรู้ที่จะสามารถถ่ายทอดอย่างมากมายและหลากหลาย ทั้งได้รับจากพ่อแม่ ปู่ย่าตายาย พี่ป้า น้าอา เพื่อน ครู พระ

นักบวช ช่างไม้ คนขายอาหาร หมอพื้นบ้าน ต้นไม้ สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยง ฯลฯ เนื่องจากการเรียนรู้ เกิดได้ ทุกสถานที่ในวิถีชีวิตของคน เกิดขึ้นอย่างไม่เป็นทางการซึ่งมีผลทำให้บุคคลได้รับการสั่งสม ความรู้ ทักษะ ค่านิยม และวัฒนธรรมประเพณีในเรื่องต่าง ๆ จนสามารถจะดำรงวิถีชีวิต เลี้ยงชีพตนเอง ตลอดจนช่วยเหลือผู้อื่นและชุมชนได้ รวมทั้งยังถ่ายทอดสิ่งที่ตนเองได้เรียนรู้ไปสู่ผู้อื่นที่ เรียกว่า เป็นการเรียนรู้ตลอดชีวิต เพราะการ เรียนรู้ไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นในสถาบันการศึกษาเสมอ ไป การเรียนรู้เกิดขึ้นได้โดยผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเริ่มจากในครอบครัว มีกระบวนการ ถ่ายทอดความรู้โดยใช้วิธีการสอนและปฏิบัติจริงไปพร้อมกัน ผู้สอนคือผู้ใหญ่ในครอบครัวที่มีความ รู้และประสบการณ์ในเรื่องนั้น ๆ ผู้เรียนคือลูกหลานหรือเครือญาติที่มีแรงจูงใจ จากตัวอย่าง ความ สำเร็จของคนรุ่นก่อน การถ่ายทอดความรู้ในครอบครัวนี้จะเกิดขึ้นตลอดเวลา ผู้เรียนเมื่อ ขำนาญ แล้วจะกลายเป็นผู้สอนให้แก่คนรุ่นหลังต่อไป สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราชกุมารี ได้ทรงพัฒนาภูมิปัญญาไทยที่ได้จากการเรียนรู้และถ่ายทอดมาเหล่านี้ ออกมาในรูปของ การส่งเสริมอาชีพให้ผลผลิตผลิตภัณฑ์ของชาวบ้าน โดยจะเน้นภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นหลัก เพื่อดำรงไว้ แก่ อนุชนรุ่นหลังมิให้สูญหายไป โดยสำนักงานโครงการสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรม ราช กุมารี ร่วมกับส่วนราชการและเอกชนเข้าไปดำเนินการจัดตั้งกลุ่มอาชีพแก่ชาวบ้านและส่งเสริม การ ดำเนินงาน โดยให้ความรู้ สนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ เงินทุน ตั้งกองทุนสนับสนุนอาชีพ รวมทั้ง ช่วย เหลือในเรื่องการตลาด อาชีพต่าง ๆ ที่ส่งเสริมคือ อาชีพการเกษตร แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร อุตสาหกรรมในครัวเรือนและหัตถกรรม ตลอดจนถึงส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ในท้องถิ่น สำหรับ กิจการจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากโครงการส่งเสริมอาชีพตามพระราชดำริที่ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งโครงการร้านภูฟ้า โดยใช้ตราสัญลักษณ์ "ภูฟ้า" เป็นเครื่องหมายการค้า และพระราชทาน คำแนะนำในด้านการผลิต โดยเฉพาะการออกแบบผลิตภัณฑ์ว่าต้องสวยงามและประณีต วัตถุประสงค์ ของการจัดตั้งร้านก็คือเพื่อสนองพระราชดำริในการช่วยสร้างอาชีพและรายได้ให้แก่ชาวบ้านในชนบท ที่ห่างไกล สมดังคำว่า "จากภูมิปัญญาแผ่นดิน สู่งานทำกินที่พอเพียง"

พระมหากรุณาธิคุณต่อโครงการที่ทรงส่งเสริมภูมิปัญญาในด้านต่าง ๆ หลายด้าน ดังมีราย ละเอียดดังนี้

ภูมิปัญญาด้านศิลปะไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยในด้านศิลปะ และ ด้านจิตรกรรมไทยเป็นอย่างมาก โดยทรงศึกษาหาความรู้ในด้านนี้ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติ ดังเช่น การทำหัวโขน การเขียนปิดทองรดน้ำ การเขียนภาพลายเส้น การปั้นตุ๊กตาชาววัง การสลักเครื่องเงิน การคร่ำทอง คร่ำเงิน เป็นต้น นอกจากนี้ยังทรงสนพระทัยในการศึกษาแบบอย่างวิวัฒนาการของ ลวดลายไทยสมัยต่าง ๆ โดยที่ในการเสด็จพระราชดำเนินทอดพระเนตรโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่ได้ ถ้ามึลวดลายปั้น เขียน แกะสลัก จะทรงวาดลวดลายในสมุดบันทึก และทรงใช้แบบอย่างลวดลายที่ ทรงศึกษา เป็นเครื่องมือในการเปรียบเทียบกำหนดอายุโบราณสถานโบราณวัตถุ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารีได้ทรงเป็นแม่กองอำนวยการบูรณะ ปฏิสังขรณ์ศาสนสถาน และถาวรวัตถุในวัดพระศรีรัตนศาสดารามทั่วทั้งพระอาราม กับพระ

ราชฐานต่าง ๆ ในพระบรมมหาราชวัง เนื่องในโอกาสฉลองสมโภช 200 ปี กรุงรัตนโกสินทร์ ในการนี้ได้พระราชทานพระราชวินิจฉัยในรูปแบบอย่าง วิธีการบูรณะ แนวทางอนุรักษ์ศิลปกรรมไทย และการใช้วัสดุในการปฏิสังขรณ์ ทรงอำนวยการบูรณะบุษบก ทรงพระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร ให้คืนสภาพดี ทั้งยังอนุรักษ์แบบอย่างให้คงแบบเดิมไว้ โดยมีได้ผดพื้นน ในการที่ทรงประทานพระราชวินิจฉัยและทรงตรวจงานอย่างใกล้ชิด บางคราวก็เสด็จมาทรงงานซ่อม โดยลงฝีพระหัตถ์ด้วย และทรงพระดำริให้จัดตั้งพิพิธภัณฑวัดพระศรีรัตนศาสดารามเพื่อรวบรวมศิลปวัตถุที่เป็นเครื่องหมายทัศนียภาพที่เจ้านายขุนนาง คหบดี แต่ก่อนถวายเป็นศาสนบูชาแด่พระพุทธรูปมหาณีนรัตนปฏิมากร จัดแสดง แก่คนทั่วไปได้มีโอกาสชมศึกษา ณ ที่ทำการเดิม กองรักษาการทหารมหาดเล็กในพระบรมมหาราชวัง นอกจากนี้ ทรงพระมหากรุณาธิคุณรับอัญเชิญเป็นองค์ประธานที่ปรึกษาคณะกรรมการจัดงานพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ 7 ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่ รับเป็นพระราชภารกิจอย่างสุดพระกำลังความสามารถ ได้พระราชทานกระแสพระราชดำริให้คณะกรรมการดำเนินการทุกอย่างโดยคำนึงถึงความประหยัด โดยทรงพิจารณาถึงภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ไม่เอื้ออำนาจและไม่ต้องพระราชประสงค์ที่จะให้เป็นภาระแก่กำลังงบประมาณของรัฐบาลมากเกินไป ทรงถือความพอเหมาะพอควรเป็นสำคัญ ขณะเดียวกัน ก็ให้เป็นที่ยอมรับได้ทรงศึกษาเรื่องราวจากเอกสารและจดหมายเหตุต่าง ๆ อันเกี่ยวข้องด้วยการพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพที่เคยมีมาทั้งปวง เพื่อให้การจัดงานพระราชพิธีครั้งสำคัญนี้ ต้องด้วยขัตติยราชประเพณีและเป็นแบบอย่างในทางประวัติศาสตร์ ทรงเอาพระทัยใส่ในการดำเนินการก่อสร้างพระเมรุมาศและสิ่งก่อสร้างประกอบพระเมรุมาศ ราชรถ พระยานมาศ ตลอดจน ส่วนประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ เป็นอย่างยิ่ง ทั้งนี้ได้เสด็จพระราชดำเนินไปทรงตรวจตราด้วยพระองค์เอง จนการก่อสร้างทั้งปวงแล้วเสร็จตามกำหนดการ

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ได้ทรงส่งเสริมศิลปอาชีพในโครงการพระราชดำริฯ ด้วยการเสาะแสวงหาผู้รู้และชำนาญงานช่างศิลปะไทยสาขาต่างๆมาเป็นครู ทำการสอนและฝึกหัดแก่เยาวชนทั้งหญิงและชายที่วิทยาลัยในวัง เพื่อรับความรู้ไปประกอบอาชีพ วิทยาลัยนี้ตั้งอยู่ในพระบรมมหาราชวัง

ภูมิปัญญาด้านดนตรีไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา ฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงมีพระอัจฉริยภาพอย่างสูงในด้านดนตรีไทย ทั้งในการบรรเลง การขับร้อง และการประพันธ์เนื้อร้อง ทรงสนพระราชหฤทัยศึกษาวิชาดนตรีไทยมาตั้งแต่ยังทรงพระเยาว์ ทรงใฝ่หาความรู้เพิ่มเติมจากครูอาจารย์ผู้เชี่ยวชาญซึ่งหลายแขนงอย่างสม่ำเสมอเป็นเวลาไม่ต่ำกว่า 30 ปี จนทรงรอบรู้และสามารถทรงขับ ทรงระนาดเอก และทรงสีซอดัง เป็นต้น ได้เป็นอย่างดี ทรงร่วมบรรเลงในการแสดงต่างๆ ต่อหน้าสาธารณชนและเผยแพร่ออกอากาศไปทั่วประเทศเป็นเนืองนิตย์ ตลอดจนในต่างประเทศ

ทรงสนพระราชหฤทัยและทรงสนับสนุนการดนตรีไทยและนาฏศิลป์ไทยอีกเป็นอเนกประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งทรงส่งเสริมเยาวชนไทยทุกระดับการศึกษาให้พึงใจและสนใจดนตรีไทยอันเป็นวัฒนธรรมประจำชาติ อาทิ ทรงส่งเสริมให้จัดการเรียนการสอนดนตรีและนาฏศิลป์ไทยแก่นักเรียน

ในระดับก่อนประถมศึกษาและระดับประถมศึกษา ที่โรงเรียนพระตำหนักสวนกุหลาบ ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ครูดนตรีไทยระดับประถมศึกษา ได้ร่วมกันคิดค้นวิธีการสอนดนตรีแก่เด็กให้รักการเล่นดนตรีอย่างสมัครใจและเล่นอย่างต่อเนื่อง ในระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ได้เสด็จฯ เป็นองค์ประธานและทรงร่วมบรรเลงดนตรี ในงานมหาดุริยางค์ไทย ดนตรีไทยมัธยมศึกษา และในงานชุมนุมดนตรีไทยอุดมศึกษา พระราชจริยาวัตรอันเป็นอุปการคุณนี้ ยังให้นักดนตรี ทั้งครูศิษย์ และผู้ร่วมงาน บังเกิดความปีติซาบซึ้ง เกิดพลังใจในอันที่จะสืบทอดและรักษามรดกทางวัฒนธรรมอันล้ำค่าของไทย ซึ่งมีมาแต่โบราณกาลให้ยั่งยืนสืบไป นับได้ว่าทรงเล็งเห็นประโยชน์อันจะเกิดแก่สังคมส่วนรวมในระยะยาว ด้วยการปลูกฝังให้เยาวชนเป็นผู้มีค่านิยมอันพึงประสงค์ และมีพฤติกรรมที่ถูกต้องเหมาะสม

ทรงสนับสนุนการอนุรักษ์ดนตรีไทยให้มีรากฐานมั่นคงและพัฒนา ทรงให้รวบรวมภาพ ทฤษฎี และแนวปฏิบัติเกี่ยวกับเครื่องดนตรีเพื่อทำหนังสือเครื่องดนตรี มีประวัติ ทั้งยังโปรดเกล้าโปรดกระหม่อมให้เชิญครูผู้เชี่ยวชาญทางด้านดนตรีและทางขับร้องมาบันทึกเสียง ให้ทำโน้ตเพลง ชำระโน้ตเพลงเก่าที่ชำรุดขาดหายและเขียนขึ้นใหม่ให้เรียบร้อย ทรงรับเป็นองค์ประธานกิตติมศักดิ์ โครงการดนตรีไทย ปีพายุติกดำบรรพ์ ซึ่งศูนย์ส่งเสริมวัฒนธรรมแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นผู้ดำเนินงาน ด้วยการเก็บรวบรวม ข้อมูลทั้งด้านเอกสารหลักการบรรเลง โน้ตเพลง และรวมทั้งการเชิญผู้มีความรู้ทางด้านนี้ ที่ยังเหลืออยู่มาร้องเพลงบันทึกเทป และจัดสร้างเครื่องดนตรี ปีพายุติกดำบรรพ์ให้ครบวงตามแบบแผน ได้ทรงพระราชนิพนธ์บทความทางดนตรีไทย พระราชทาน สถาบันอุดมศึกษาหลายแห่งนำไปพิมพ์ในโอกาสต่างๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ ส่วนในทางคีตศิลป์ก็ทรงพระราชนิพนธ์บทร้องเพลงไทยไว้หลายเพลง ซึ่งมีความไพเราะทั้งเสียงและความหมายสมบูรณ์ด้วยลีลาและฉันทลักษณ์ เมื่อบรรจุกำหนดเพลงก็เหมาะสมกลมกลืนเป็นอย่างดี มีผู้นิยมนำไปฟังหรือขับร้องบรรเลงอยู่เสมอ เช่น เพลงดับฉันทดุษฎีสังเวชสมโภช พระพุทธมหามณีรัตนปฏิมากร ในคราวสมโภชกรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี เพลงไทยดำเนินดอย เพลงพระอาทิตย์ชิงดวง เพลงเต่ากินผักบุ้ง เป็นต้น

ในด้านการศึกษาและค้นคว้าวิจัยทางดนตรีไทย ทรงมีพระมหากรุณาเป็นอเนกประการ กล่าวคือ ทรงวางรากฐานเป็นหลักเกณฑ์ ระเบียบแบบแผนการศึกษาและค้นคว้า ทั้งด้านการร้อง การบรรเลง การประพันธ์ การสร้างเครื่องดนตรีให้สอดคล้องกับหลักวิชาการและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ดังปรากฏตัวอย่างในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ให้เกิดประโยชน์และการพัฒนา เช่น การศึกษาค้นคว้า โครงการปีพายุติกดำบรรพ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการรวบรวมวิธีการสร้างเครื่องดนตรี โครงการวิเคราะห์เสียงดนตรีซึ่งเป็นโครงการส่วนพระองค์ ก็ได้ทรงละเลยผู้ด้อยโอกาส ทรงพระราชดำริให้มีโครงการวิจัยใช้เสียงดนตรีไทยกับผู้มีความบกพร่องทางการได้ยินที่วิทยาลัยราชสุดา นอกจากนั้นยังมีพระราชดำริมุ่งมั่นและเตรียมการจัดตั้งพิพิธภัณฑสถานเครื่องดนตรีไทย ซึ่งนอกจากจะเป็นแหล่งข้อมูลทางดนตรีไทยแล้ว ยังมีหน่วยวิเคราะห์วิจัยเรื่องการสร้างเครื่องดนตรีไทยในแนวพัฒนาควบคู่กันไปด้วย

ทรงอุปถัมภ์ศิลปินชั้นครูให้มีขวัญและกำลังใจในการอนุรักษ์และสืบทอดวิชาไว้ให้แก่ลูกหลานไทย โดยทรงเกื้อหนุนศิลปินทางดนตรีไทยหลายสำนักโดยทั่วกัน ทรงเป็นศูนย์รวมน้ำใจให้

เกิดความสมัครสมานสามัคคี เกิดขวัญและกำลังใจที่จะช่วยกันธำรงรักษา ตลอดจนสืบทอดศิลปะทางดนตรีไทยไว้สืบไป ทรงสนับสนุนให้ศิลปินผู้ทรงคุณวุฒิได้ออกไปเผยแพร่ศิลปะสู่สายตาของชาวโลกในนานาประเทศมากขึ้น นอกจากนั้นยังทรงสนับสนุนให้บัณฑิตในสาขาดนตรีไทยได้ออกไปศึกษาวิชาการดนตรีเพิ่มเติมในต่างประเทศจนถึงระดับปริญญาเอก ซึ่งนอกจากจะเป็นโอกาสให้ครูอาจารย์และนักวิชาการรุ่นใหม่เหล่านั้นได้เพิ่มพูนความรู้เพื่อนำมาใช้ประโยชน์และพัฒนาวิชาการในสังคมไทยได้ต่อไปแล้ว ยังสามารถเผยแพร่ความรู้ความเข้าใจในเรื่องวัฒนธรรมไทยให้แก่ชุมชนแวดล้อม ณ ต่างประเทศได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

ภูมิปัญญาด้านการทอผ้าไทย

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ส่งเสริมอาชีพการทอผ้าให้แก่ราษฎร เนื่องจากเป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมานาน การทอผ้าไทยเป็นการเรียนรู้และการถ่ายทอดความรู้กันเองภายในชุมชน ผู้หญิงจะมีการทอผ้าเป็นอาชีพเสริมหรือทอในเวลาว่างหลังเสร็จงานจากไร่ นา ผู้หญิงบางคนอยู่เฝ้าบ้านก็จะลงมือทอผ้า ส่วนผู้หญิงที่เกษียณจากงานในไร่ นาแล้วมักจะอยู่บ้านเลี้ยงหม่อนไหม เพราะช่วงหน้าฝนเป็นเวลาที่ดี้นหม่อนแตกใบงาม จึงเก็บใบหม่อนสดมาหั่นเพื่อเลี้ยงตัวไหม ผู้หญิงจะมีความรู้พื้นฐานและประสบการณ์เดิมในการทอผ้าติดตัวมาแทบทุกครอบครัว การทอผ้าได้ดีเพราะบุคคลเหล่านี้ได้ผ่านกระบวนการฝึกปฏิบัติทอผ้ามาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ย่อมเกิดความชำนาญมากกว่าคนที่ไม่ได้รับการอบรม เมื่อมีความชำนาญในทุกขั้นตอนของการทอผ้าก็จะถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่นได้ การสืบทอดด้านการทอผ้าอาจสูญหายไปเพราะขาดคนสืบทอด เนื่องจากความเจริญของบ้านเมือง ผู้คนออกไปหางานทำที่อื่น เช่น หันไปเปลี่ยนอาชีพใหม่หรือรับจ้างรายวัน คนรุ่นใหม่ชอบความสะดวก ไม่มีเวลาสนใจในเรื่องงานที่ต้องใช้เวลาและความประณีตมาก ๆ มีผลผลิตทางอุตสาหกรรมผ้าจากโรงงานมาทดแทนราคาถูกลงกว่า วิธีการผลิตแบบใหม่ เช่น การใช้สีสังเคราะห์มาย้อมเพราะหาได้ง่าย สะดวก รวดเร็ว จึงนับเป็นพระมหากรุณาธิคุณอย่างสูงแก่ประชาชน ที่ทำให้ชาวบ้านยังคงดำรงรักษาภูมิปัญญาเรื่องการทอผ้าให้คงอยู่เป็นอาชีพของชุมชนสืบต่อไป ยกตัวอย่าง ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พระราชทานก็ทอผ้าให้ราษฎรในหมู่บ้านนาอีสานครัวเรือนละ 1 หลัง จำนวนทั้งสิ้น 10 หลัง ทั้งยังให้ได้รับความรู้และทักษะการทอผ้าเพิ่มเติมจากที่ชำนาญการทอ 2 ตะกอ เป็นการทอแบบ 3 ตะกอและแบบ 4 ตะกอ โดยได้พระราชทานทุนให้ไปศึกษาการทอผ้าและลวดลายใหม่ ๆ เพิ่มเติมจากวิทยาลัยการอาชีพขอนแก่น ติดต่อกันหลายปี ในพื้นที่ภาคเหนือทรงส่งเสริมการจัดทำผลิตภัณฑ์ผ้าฝ้ายย้อมสีจากธรรมชาติ โดยได้ทรงฟื้นฟูภูมิปัญญาดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงในการใช้ ส่วนต่าง ๆ ของต้นไม้ เช่น เปลือก ใบ ราก ผล และเนื้อไม้ จากต้นไม้มากว่า 20 ชนิด อันเป็นการ ผลิตโดยกรรมวิธีแบบดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงที่นับวันจะสูญหายไป เช่น ต้นสะยาละ(ตะย่า) ใช้ส่วนใบให้สีเขียวอมเทา ต้นรกฟ้า(ก่อใบ) ใช้ส่วนเปลือกให้สีน้ำตาลอมแดง ต้นยอป่า ใช้ส่วนราก และกิ่งให้สีน้ำตาล ต้นแกนเลือง(เข้บอแล) ใช้ส่วนเปลือกให้สีน้ำตาลอมเหลือง ต้นมะม่วงป่า (เตอะขอมหมี่) ใช้ส่วนเปลือกให้สีเหลืองอมเขียว ต้นไม้ฝาง(เหม่คว่าหรือซ้อแล) ใช้ส่วนกิ่งและต้นให้สีไฉว้ดิน ต้นลิ้นฟ้า(เดาะก้า)

ใช้ส่วนเปลือกให้สีเหลือง ต้นมะเกลือ(เขือซ่า) ใช้ส่วน ผลให้สีเทาดำ ต้นมะใจ(ซ่าเกอะบลิ) ใช้ส่วนเปลือกให้สีอิฐ ต้นไม้เตอ(ชอต่อ) ใช้ส่วนเปลือกให้สี น้ำตาลอ่อน ต้นไม้ขยัน(เชบอเบ้) ใช้ส่วนเปลือกให้สีเหลืองอ่อน ต้นไม้ซ่า(โก้เบ้) ใช้ส่วนเปลือก ให้สีกาแฟ ในพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทรงมีโครงการผลิตภัณฑ์จากกระบวนการย้อม เส้นใยด้วยสีธรรมชาติจากเปลือกไม้ เช่น ไม้แดง ไม้เต็ง ไม้มะขาม ฯลฯ นอกจากนี้ยังมีผลงานหัตถกรรมผ้าฝ้ายทอมือของชาวไทยได้

ภูมิปัญญาด้านสมุนไพร

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงสนพระราชหฤทัยเป็นกรณีพิเศษในเรื่อง "สมุนไพร" อันเป็นภูมิปัญญาไทย ทรงเป็นหลักชัยในการริเริ่มการพัฒนาเรื่องสมุนไพร ทรงสนับสนุนการค้นคว้าวิจัย การขยายการทำสวนสมุนไพร พระราชดำริในการอนุรักษ์พืชพรรณที่กำลังสูญหายไปอย่างรวดเร็วตามกาลเวลาและการแสวงหาผลประโยชน์ทั้งภายในประเทศและจากต่างประเทศ จึงนำไปสู่โครงการนำสมุนไพรมาปลูกไว้ในที่ปลอดภัย การเก็บรักษาพันธุกรรมในรูปของเมล็ดและเนื้อเยื่อในธนาคารพืชพรรณ ตลอดจนการศึกษาและบันทึกพันธุกรรม หรือ ดี เอ็น เอ ของสมุนไพรไทยโครงการอนุรักษ์พันธุกรรม อันเนื่องมาจากพระราชดำริ โครงการสวนพฤกษชาติ โรงเรียนตามโรงเรียนทั่วประเทศ โครงการอนุรักษ์พืชพื้นเมือง ทั้งพืชที่ใช้เป็นอาหาร พืชเศรษฐกิจ พืชเครื่องเทศ และพืชสมุนไพร เป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาพื้นบ้าน และสร้างเสริมความรัก ห่วงแหนสมบัติที่ทรงคุณค่าของชาติในหมู่เยาวชน รวมทั้งได้นำสมุนไพรมาเป็นส่วนผสมหนึ่ง ในผลิตภัณฑ์แปรรูปของโครงการส่งเสริมอาชีพตามพระราชดำริด้วย เช่น การนำสมุนไพรพวกว่าน หางจะเข้ ดอกอัญชัญ และมะกรูด มาเป็นส่วนผสมในแชมพูและครีมนวดทำให้ผมดก ผมนุ่ม ชะล้าง ทำความสะอาดผมได้ดี บำรุงหนังศีรษะ จัดทรงง่าย ผลิตภัณฑ์ขมิ้นผงละลายน้ำใช้ดื่มเป็นประจำ เพื่อช่วยบรรเทาโรคปวดท้องและโรคกระเพาะได้ ผลิตภัณฑ์ครีมล้างหน้ามะขาม ผลิตภัณฑ์ชาสมุนไพรจาก ดอกคำฝอย เก๊กฮวย กระจับปี่ ขิง บัวบก หญ้าหนวดแมว ฟ้าทะลายโจร มะตูม ตะไคร้ ที่เป็นผลิตผลจากพืชสมุนไพรในพื้นที่ ที่ปราศจากสารเคมีและยาปราบศัตรูพืช ปลอดภัยและมีประโยชน์ต่อสุขภาพ และผลิตภัณฑ์น้ำพริกมะขาม มีส่วนผสม เครื่องเทศ เช่น พริกแห้ง หัวหอม กระเทียม เป็นต้น

ด้วยพระมหากรุณาธิคุณที่ทรงมีคุณูปการแก่ประเทศชาติและชาวไทยมากมายพื้นที่จะพรรณนาได้ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ จึงได้จัดเสวนาวิชาการ เพื่อเฉลิมพระเกียรติแด่สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดา เจ้าฟ้ามหาจักรีสิรินธร รัฐสีมาคุณากรปิยชาติ สยามบรมราชกุมารี ในโอกาสอันเป็นมงคลนี้

